

v následujících letech českým evangelíkům starším svým spísem „Evangelická ruční knížka“ [Evang. Handbüchlein], jež vykládá rozdíl učení evangelického od římského. Vyšla v českém překladu Kryštofa Megandra [1627] s novou předmluvou Hoého, povzbuzující k vytrvalosti při evangelickém vyznání. Z Moravy byli vypuzeni a o společné jmění ochuzeni novokřtění. Evangeličtí a bratrští kněží z celých Čech a Moravy [bratrských bylo v té době asi 200] byli ze země vypovězeni r. 1624. Ale již r. 1623 byl zavřen sbor v Boleslavi, odkud senior Konečný odešel již prve do Brandýsa n. O. a tam r. 1622 zemřel. Tajná shromáždění udržoval v Boleslavi konsenior Jan Brož, dotavdní tamní duchovní správce, až do r. 1628, kdy exiloval a našel působiště ve Włodawě v Malém Polsku.

A již nastalo *hromadné násilné obracení do římské církve* ve městech a na vesnicích všemi prostředky. Nátlak měl rozmanité formy. Zabránil kostela nebo sboru, zákaz shromáždění evangelických a bratrských, odnímání knih, zákaz církevního pohřbu nekatolíků, násilné honění ke katolickým bohoslužbám a vnučování oltářní svátosti pod jednou způsobou, pokuty, vězení, vkládání vojska do domu, týrání nevázanou soldateskou, která provázela kněze a mnicha misionáře, bití holí, všemožné týrání vytrvalých bez ohledu na věk, odnímání dětí, zvláště sirotek — to vše doléhalo na Bratry stejně jako na evangelíky a spojovalo je v jedné zkoušce a v jednom utrpení. Docházelo k místním výbuchům odporu ve venkovském lidu, souženém i válečnými útrapami a novými pány. Císař začal brzy udílet statky, zkonfiskované evangelíkům a Bratrům, nejen české katolické šlechtě, ale i cizincům, a poddanský útisk se stupňoval nebývalou měrou. Ale kromě Valašska měli povstalci jen chvilkové úspěchy a pokusy o povstání se končily, jako roku 1644 i na Valašsku, krutými tresty. Na Moravě došlo na sbor v Ivančicích r. 1624, ale již r. 1621 byl španělským vojskem zničen sbor ve Fulneku, odkud Komenský včas prchl tím spíše, že se exponoval proti císaři i politicky. Karel z Žerotína se dovolával své věrnosti císaři a odmítal protireformaci na svých statcích. V Brandýse, v Přerově, v Náměšti a v Kralicích chránil desítky bratrských kněží; i pro

evangelické činil, co mohl. Senior Lanecius nicméně neobstál v Přerově a zemřel v Kralicích r. 1626. Katolickým misiím u svých poddaných chtěl Žerotín zabránit návštěvou ve Vídni. Císař však vyvrátil jeho stížnosti: uvádění lidu do římské církve není trest za odboj, nýbrž projev povinné péče panovnickovy o spásu poddaných.

Válka se šířila a její kolísavý průběh zraňoval nové a nové kraje. Král Fridrich v nejbližších letech ztratil i Falc a uchýlil se do Holandska. Přesto se v Čechách a na Moravě doufalo v obrat vojenskými úspěchy evangelických mocností, jež vystupovaly na jeviště — žel, nikdy v takovém současném sjednocení sil, aby získaly skutečné vítězství. Při všech nadějích do nedaleké budoucnosti byla patrná nutnost *exilu* aspoň dočasného pro ty, kdo nechtěli opustit evangelickou víru. Bratři v Čechách jednali již r. 1625 o útočiště v Polsku, kdežto moravští se uchýlovali na bližší Slovensko. Nešlo jen o kněze. Obnovené zřízení zemské z r. 1627 [pro Moravu vydáno 1628] dovoľovalo v obou zemích již jen katolické náboženství, a zvláštní rozkaz, daný v den Ignáce z Loyoly [31. července] 1627, vypovídal šlechtice, kteří by nepřestoupili ke katolictví. Šlo nejen o ně, ale i o jejich čeleď a o poddané, jimž do té doby jakž takž mohli být v náboženství ochranou. Tu musilo dojít k rozhodnutí a cesty se dělily.

Příkaz byl prováděn přísně. Do ciziny se ubíraly zástupy „exulů Kristových“. Z Moravy se musil vystěhovat i Žerotín. Směl se usadit ve Vratislavi, kam převezl také svou knihovnu. Mohl se ještě postarat o odchod bratrských kněží do exilu a dopravit kralickou tiskárnu do Lešna. Statky mu zůstaly a směl je navštěvovat. Při jednom takovém pobytu ve vlasti zemřel r. 1636 v Přerově a byl pochován, bez bohoslužebného doprovodu, v Brandýse. Jiní šlechtici a měšťané odcházeli za podmínek neskonale bídnějších. Nemovitosti pozbývaly ceny hromadnou nabídkou, a důchod z nich nebo splátky po jejich prodeji bylo velmi těžko za hranicemi obdržet. A což ti, kdo byli postiženi konfiskacemi! Vlídnot souvěrců v evangelických zemích nebyla bez mezí a tam, kam se exulanti obraceli houfně, cítili brzy, že jsou obyvatelstvu na obtíž, i když panovník — šlo zejména o saského kurfiřta —